

N:o 8.

Ank. till Riksd. kansli den 10 februari 1906, kl. 11 f. m.

*Utlåtande, i anledning af väckta motioner angående skrifvelse till
Konungen med begäran om framläggande af förslag till
lag rörande invallning.*

Lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft tvenne till utskottet hänvisade likalydande under n:o 11 inom Första Kammaren af herr *J. T. Kennedy* och under n:o 67 inom Andra Kammaren af herr *P. O. Lundell* väckta motioner af följande lydelse:

»Uti det förslag till förordning angående torrläggning af jord, hvilket jämte motiv därtill till Kungl. Maj:t af nya lagberedningen aflämnades i december 1877, förekommo under 2:dra kapitlet bestämmelser »om vattens afledande ur sjö eller annat vattendrag så ock om invallning». Hufvudsakliga innehållet af dessa bestämmelser voro, att den, som vid sjö eller annat vattendrag eller vid hafvet ville göra vall eller annan byggnad till skydd mot vattnet, ej finge bygga så, att annan däraf hade men, samt att, i händelse jord, som vore belägen vid vattendrag, kunde genom invallning förbättras eller göras odlingsbar med mindre kostnad och rubbning af vattendraget, än som vore nödig, där sänkning, uttappning, upprensning eller annan dylik åtgärd för ändamålet vidtoges med vattendraget,

Bih. till Riksd. Prot. 1906. 7 Saml. 8 Häft. (N:o 8.)

skulle under enahanda villkor, som blifvit föreslagna att gälla angående sjösänkningar, jordägare, hvilka äskade invallning, äga rätt fordra, dels att, om för invallningens bestånd eller ändamålsenliga inrättning vore nödigt, att vallen fortsattes eller fäste därför gjordes å mark, hvars ägare ej ville ingå i företaget, denne skulle vara pliktig att af samma mark emot ersättning upplåta hvad för byggnaden jämte därtill hörande graf för vattnets samlande åtginge, dels att, om två eller flere ägde del i jord, som genom invallning skyddades, samt läget vore sådant att för jordens odling hinderligt vatten kunde genom dikning afledas utan att uppfordringsverk eller dylik anstalt för vattnets upphämtande vore af nöden, enhvar, hvilken sålunda för sin jord hade nytta af företaget, skulle vara skyldig att däri taga del enligt de i förslaget stadgade grunder för dikning, dels ock att, om nytta ej vunnes af invallningen med mindre vattenuppfordringsverk eller dylik anstalt användes, enhvar, hvilkens mark därigenom befriades från vatten, skulle vara pliktig att antingen i så måtto deltaga i företaget, att han till den, som gjort invallningen och hölle uppfordringsverket, under tjugu år gäldade vid hvarje års slut en tjugonde-del af den andel i anläggningskostnaden, som i mån af nyttan å hans jord belöpte, och därtill sin anpart i driftkostnad och underhåll, eller ock, om han hellre ville, för lika lång tid utan afgäld upplåte af den förbättrade jorden så mycket, som emot båtnaden svarade, och skulle, i händelse den, som gjort invallningen, försummade att hålla den vid makt under de tjugu åren, skyldigheten för annan jordägare att taga del i företaget eller upplåta jord upphöra för återstående tiden samt ersättning för all skada honom gifvas af den, som invallningen hålla bort; hvarförutom efter de tjugu åren den, som ville hålla invallningen, skulle äga att öfvertaga vallen med därtill hörande graf, därvid på ny pröfning finge ankomma, om och i hvad mån annan jordägare kunde förpliktas att under viss tid, för hvar gång ej öfverstigande tio år, antingen årligen gälda sin anpart i driftkostnad och underhåll eller ock upplåta jord, allt i öfverensstämmelse med nyssnämnda grunder.

Vid granskning i högsta domstolen af detta författningsförslag framställdes af domstolens flesta ledamöter yrkande på uteslutande ur förslaget af bestämmelserna om invallning. De väsentligaste skälen för detta yrkande voro, att en utsträckning af tvångsrätt i fråga om torrlägningsföretagen till fördel för enskilda intressen utöfver hvad gällande lag medgäfvade syntes hvarken ur synpunkten af jordbrukets befrämjande behöflig eller från rättslig synpunkt antaglig, och hvad särskildt invallningsföretagen

anginge, vore dessa företags framgång i hög grad beroende på det omsorgsfulla och noggranna verkställandet och underhållet af alla de anstalter, som för vattnets afhållande och bortledande vore af nöden, hvadan det med allt skäl borde lämnas åt den frivilliga öfverenskommelsen att bringa dylika gemensamma företag till stånd, hvarjämte det icke heller för jordbrukets utveckling i allmänhet inom landet vore af någon vikt, att invallningsföretag skulle kunna genom tvång åvägbringas, då dessa företag endast på ett mera inskränkt antal ställen låte sig genomföra.

Då chefen för justitiedepartementet vid ärendets föredragning i statsrådet ansåg stadgandena om invallning böra ur författningsförslaget utslutas, upptogos ifrågavarande bestämmelser icke i förslaget till lag om dikning och annan afledning af vatten och förekomma ej heller i den sedermera efter Riksdagens hörande utfärdade dikningslagen.

Då behovet af en lagstiftning för invallningsföretag alltmera gjorde sig gällande, väcktes vid 1893 års riksdag motioner i detta syfte i Riksdagens båda kammare, och lagutskottet hemställde också, att Riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande och framläggande af förslag till lag rörande invallning i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de stadganden i ämnet, som funnos meddelade i nya lagberedningens den 20 december 1877 afgifna förslag till förordning angående torrläggning af jord. Vid ärendets behandling i kamrarna blef emellertid denna hemställan afslagen af Andra Kammaren.

För en lagstiftning i detta för vår jordbruksnäring så viktiga ämne yttrade nya lagberedningen uti motiven till sitt ofvan anförda författningsförslag bland annat: »i ett hänseende voro invallningarna till och med att föredraga framför sänknings- och regleringsföretagen, det vore öfverflödigt att utförligt framhålla, huru angeläget och önskvärdt det vore, att de naturliga vattendragen så mycket som möjligt lämnades orubbade, där de kunna användas för gagneliga syften. Om lagstiftaren ändock ville låta dessa syften vika, då vattnet tillika utöfvade skadliga verkningar, borde han tydligen icke öfverstiga den gräns, som utstakades af den mest tvingande nödvändighet. Enligt hvad såväl vetenskapligt som praktiskt blifvit ådagalagdt, åstadkomme invallningarna i allmänhet mindre än afledningarna rubbning i vattendragen och de förhållanden, som med dessa ägde gemenskap. I synnerhet vore detta fallet vid det slag af invallning, där dagvattnet till följd af markens läge bortskaffades genom uppfordringsverk. Om t. ex. endast en viss sträcka af stranden vid en sjö vore odlingsbar eller genom vattnets bortskaffande förbättrades, kunde

jordförbättringen genom invallning åstadkommas utan att sjöns nivå förändrades, då däremot vid en sänkning stranden kring sjöns hela vidd torrlades äfven på ställen, där detta skadade, men icke gagnade. Vidare vore invallningen möjlig i många fall, där en sänkning icke kunde ske. Vid stranden af hafvet vore naturligtvis ingen annan åtgärd verkställbar, och nära nog enahanda vore förhållandet vid de större insjöarna, såsom Vänern m. fl., där jämväl af sådan anledning ganska omfattande invallningar kommit till stånd. Äfven vid rinnande vatten, där tillstånd till vattendjupets minskande måste förvägras af den orsak, att far- eller flottled skulle lida men, kunde genom invallning detta hinder undvikas. Invallningens verkan på den framlöpande vattenmassan inskränkte sig i allmänhet därtill, att vid starkare flöden vattnet hindrades att sprida sig öfver en vidsträcktare yta och därigenom i någon mån sammanträngdes vid en viss punkt, till följd hvaraf vattnets afrinnande fördröjdes. Vid sådant förhållande vore det lätt att inse, att vatten- och fiskeverk, ängsvattningsanstalter och andra dylika anläggningar icke i regeln lede intrång af invallning och att, om sådant intrång t. ex. genom bakvatten för ofvan liggande verk undantagsvis kunde anses möjligt, sådant lätteligen kunde undvikas genom en jämförelsevis obetydlig tillökning af afloppets storlek.

Ehuru lagberedningen erkände, att de fördelaktiga egenskaperna hos invallningen motvägdes af den omständigheten, att invallningarna för att motsvara sitt ändamål i allmänhet erfordrade en omsorgsfullare vård och skötsel än afledningarna, anförde lagberedningen vidare, att »de tvångsrätter, som blifvit beviljade vid afledningsföretagen, afsåge antingen undanröjande af hinder, som af enskild ägande- eller nyttjanderätt mötte mot företagens utförande, eller ock de af företaget intresserade jordägarnes förpliktande att deltaga i kostnaden. Bland de förstnämnda tvångsrätterna, hvilka anginge dels upplåtande af den mark, som åtginge till själfva anläggningen, dels ock inlösen af vattenverk och dylika anstalter, vore det senare, ojämförligt mera våldsamma ingreppet i annans rätt icke nödigt för själfva invallningen, hvilken kunde och borde anses hulpen, allenast mark för vallens fortsättande in på ett främmande område kunde erhållas. Det vore endast för den händelse, att i sammanhang med invallningen gjordes en sänkning eller reglering af vattendraget, som tvångsrätten emot vattenverk kunde blifva behöflig, och i detta fall vore det uppenbarligen vid afledningen, som samma tvångsrätt vore fästad. Vid sådant förhållande skulle lagstiftningen brista i följdriktighet, om den lin-

drigare utvägen ej lämnades öppen, när omständigheterna voro sådana, att den likaväl som den våldsammare ledde till målet. Äfven om det skulle anses för jordegaren medföra större intrång att å sin oftast mindre fruktbarande strandmark tåla en några fot öfver vattnets nivå sig höjande vall än att nödgas låta sina ägor genomskäras af en större afloppsgraf, lärers i allt fall otvifvelaktigt den tvångsrätt, som vid invallningsföretag vore nödig till undanröjande af lagliga hinder däremot, således i sin helhet kunna inskränkas till en så ringa omfattning, jämfördt med hvad afledningsföretagen kräfde, att rätten till invallning skäligen kunde betraktas icke såsom en ny eller utsträckt tvångsrätt, utan hufvudsakligen såsom en möjlighet till modifikation i en redan bestående vidsträcktare tvångsrätt eller såsom en lindrigare form däraf.

Någon ökad tunga för jordägarne kunde i allmänhet icke antagas vara för handen vid invallningarna. Snarare torde vid dem till följd af den mindre rubbningen i annans rätt ersättningsskyldigheten äfven blifva mindre.

Vid jämförelse emellan dessa uttalanden och de skäl, som af högsta domstolens ledamöter anfördes emot införande af en lagstiftning om invallningar, torde man icke kunna undgå finna, att dessa skäl äga en mera formell än reell innebörd.

Lagutskottet i dess till 1893 års Riksdag afgifna utlåtande n:o 47 anför också bland annat, att utskottet ej kunde för sin del medgifva, att den ifrågasatta reformen ej skulle vara af verkligt behof påkallad och därför funne en lagstiftning i förevarande ämne behöflig.

Att i hvarje af landets kustprovinser finnas lågländta marker, väl värda att torrläggas, lärers icke kunna förnekas, och dessa lågländ, som äro beroende af hafvets nivå och som sålunda ej kunna torrläggas utan invallning, omfatta ej sällan mycket stora områden af synnerligen god beskaffenhet, såsom exempel hvarpå må omnämnas Helgeåns, Rönneåns och Vegeåns nedre floddalar. Vidare finnes i landet kring större och stundom kring en del mindre insjöar en myckenhet sank mark, som icke kan torrläggas till följd af för dryga sjösänkingskostnader på annat sätt än genom invallning. Vid hvarje sjösänkning vinnas mer eller mindre goda lägenheter af sjöbottnar, och dessa ligga ofta en stor del för lågt för att genast torrläggas till åker. Dessa landvinningar blifva i synnerhet under närmaste tiden efter sänkningen vanligen goda och gräsbarande ängsmarker, men efter någon tids förlopp hafva ängarne af en eller annan orsak försämrats, och då väckes ytterligare tal på torrlägg-

ning af dessa marker. Sedan en sänkning af en sjö blifvit verkställd, finner man dock i de flesta fall, att en ytterligare sänkning skulle blifva för dyr. Funnes nu tvångsrätt till invallning, skulle mången gång flertalet af de kring dessa sjöar belägna sankmarkerna kunna för rimligt pris torrläggas genom invallning. Sannolikt är också, att månget förslag till för dyrbara sjösänkningar ej skulle hafva utförts, om delägarne funnit en annan utväg genom invallning för den sankna ängens förbättring eller utdikning till åker. Förmånen genom invallning gäller äfven i fråga om torrläggning af kärrtrakter omkring större vattendrag, ty därtill fordras i allmänhet stora områden, för hvilka utdikningen utföres i annat fall med för åregleringen för stora kostnader i förhållande till det uppkomna förbättringsvärdet. Men äfven om sankmarken är af god beskaffenhet och till vidden tillräckligt stor för att kunna bära kostnaderna för regleringen, får utdikningen enligt gällande dikningslag ej äga rum, såframt något vattenverk, anlagdt för bedrifvande af större bruks- eller fabriksrörelse, därigenom försämras. Enligt dikningslagen må ej heller vattenverk utrifvas eller ändras till förmån för jords utdikning med mindre, än att värdet af den jordförbättring, som erhålles genom vattnets afledande, befinnes stiga till dubbelt emot fulla värdet af vattenverket, om det alldeles utrifves, eller till dubbelt emot den del af värdet, som genom ändringen bortgår, om sådan göres. Då emellertid i vissa fall en invallning kan företagas utan att en försämring eller utrifning af vattenverk behöfver ifrågakomma, skulle en invallningslag verka gagnande såväl för jordbruket som för vattenverken.

Emot en invallningslag hafva anförts erfarenheter från äldre invallningsföretag, i det att invallningarna skulle vara osäkra, vallarne brista, otätheter i grunden förorsaka svårigheter att hålla grundvattennivån på det invallade området tillräckligt djup, årliga underhållets dyrbarhet och dylikt, hvarigenom allt ifrågavarande företag skulle blifva vanskliga. Det torde dock icke kunna förnekas, att tekniken nu gjort så stora framsteg, att dessa olägenheter kunna fullkomligt undvikas, om man i första rummet tillser, att invallningen göres tillräckligt stark och för framtiden betryggande samt kontrollen öfver anläggningen fullt effektiv.

För att på förhand bemöta invändningen, att, om en invallningslag komme till stånd, detta skulle framkalla en mängd invallningar, hvarigenom större sänkningsföretag, hvaraf dessa invallningar skulle utgöra delar, komme att uteblifva eller fördröjas, torde kunna anföras, att invallningslag med tvångsrätt skulle förutsätta, att torrläggningen genom

invallning blefve billigare och medförde mindre rubbning af vattendrag, än som vore nödigt, om vattendraget reglerades enligt nu gällande dikningslag.

Slutligen bör framhållas, att genom de nu sedan omkring 40 år utgifna meteorologiska iakttagelserna samt de på sista åren utförda uppmätningarna af framrinnande vattenmängder i en del vattendrag inom landet lämnas rika och värdefulla beräkningsgrunder utöfver hvad i dessa hänseenden förefanns vid dikningslagens antagande år 1879, så att med fog kan påstås, att vetenskapen och erfarenheten lämna erforderliga stöd för uppgörande af betryggande förslag till invallningsföretag.

Ett stöd för nyss anförda påstående torde kunna hämtas från lagutskottets här ofvan åberopade utlåtande n:o 47 till 1893 års Riksdag i anledning af då väckta motioner i ämnet. Utskottet yttrar nämligen, att med skäl hafva motionärerna erinrat, att de tekniska förutsättningarna för ett ändamålsenligt planläggande och genomförande af ifrågasvarande företag numera kunna anses lika betryggande som de, hvilka föreligga vid andra torrlägningsföretag, och någon svårighet synes utskottet ej heller möta att medelst lämpliga anordningar betrygga vidmakthållandet af en verkställd invallning.

Med hvad här ofvan i korthet anförts har jag sökt att framhålla det efter mitt förmenande trängande behovet af en lagstiftning i föreliggande ämne, hvilken, rätt affattad, skulle för landets utveckling och särskildt för jordbrukets befrämjande blifva af stor nytta utan att verka såsom intrång på det industriella området, hvarjämte jag sökt påvisa, att de invändningar, som förut framkommit emot en sådan lagstiftning, numera förlorat sin betydelse.

Då jag med denna motion afser att fästa Riksdagens uppmärksamhet å behovet för att icke säga nyttan och nödvändigheten af en lagstiftning för åstadkommande af invallningsföretag, tror jag, att hufvudgrunderna därför skulle kunna hämtas ur det förslag, som framlades af nya lagberedningen redan år 1877.

På grund af vid 1904 års riksdag väckta motioner beslöt Riksdagen den 10 maj samma år att till Kungl. Maj:t aflåta skrifvelse, innefattande hemställan, att Kungl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke de bestämmelser, som innehållas i förordningen den 30 december 1880 om jordägares rätt öfver vattnet å hans grund och därmed i samband stående författningar, böra förändras och omarbetas så, att de komma att bättre motsvara de kraf, som nutida förhållanden ställa på en dylik lag-

stiftning. Äfven om denna för stora allmänna intressen viktiga utredning skulle kunna beröras af den fråga, som med denna framställning bragts å bane, synes dock en sådan beröring icke vara af den art, att den begärda utredningen kan antagas leda till framläggande af ett lagförslag i det syfte, som jag afser.

Med stöd af hvad jag här andragit tillåter jag mig hemställa, att Riksdagen måtte besluta i skrifvelse anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utarbета och för nästa Riksdag framlägga förslag till lag rörande invallning i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de stadganden i ämnet, som finnas meddelade i nya lagberedningens den 20 december 1877 afgifna förslag till förordning angående torrläggning af jord.»

Bland de medel för åstadkommande af odlingsbar mark eller för marks bibehållande i odlingsbart skick, som finnas till förfogande, hafva sedan långt tillbaka invallningarna intagit ett framskjutet rum. Äfven om vårt land icke erbjuder så rika tillfällen till gynnsamma invallningsföretag som t. ex. Holland och delar af det tyska riket, är dock obestridligt, att rätt betydande vidder kunna genom invallningar vinnas eller bevaras åt jordbruket i Sverige. Såsom utskottet från sakkunnigt håll inhämtat, hafva redan i vårt land åtskilliga invallningsföretag blifvit utförda, många med öfvervägande godt resultat. Ifrågavarande sätt att öka området af fruktbärande jord har emellertid allt hittills icke kommit till användning i mera betydande omfattning. Delvis har detta nog berott däraf, att i äldre tider vissa sådana företag till följd af brist på nödig sakkunskap vid deras planläggning och utförande misslyckats, hvarigenom förtroendet till sådana företag i väsentlig mån rubbats. Men till en del torde också orsaken till att större invallningsföretag icke kommit till utförande hafva varit att söka i bristen på lagbestämmelser, som möjliggöra genomförandet af sådana företag, äfven om icke alla sakägare därom sig förena. Statens landtbruksingenjörer och stipendiater hafva därför ock vid möten uttalat sig för önskvärdheten af införandet af sådana stadganden, i hufvudsakliga delar af samma lydelse som de af nya lagberedningen år 1877 föreslagna. Erkännas må ock, att med ingenjörvetenskapens och de tekniska hjälpmedlens utveckling samt ingenjörernas fullständigare och ändamålsenligare utbildning svårigheterna för dylika företags utförande på ett tillfredsställande sätt numera böra kunna vida lättare än förr öfvervinnas.

Den s. k. defensiva vattenrätten har hos oss fått sina väsentligaste bestämmelser i lagen om dikning och annan afledning af vatten den 20 juni 1879. Denna lag och den lagstiftning, som därmed äger samband, lära emellertid i åtskilliga delar tariffva en revision. Statens landbruksingenjörer hafva uttalat sig härför, och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt landbruksstyrelsen hafva i afgifvet yttrande den 31 januari 1901 angående ändring i gällande bestämmelser för lån ur odlingslånefonden framhållit åtskilliga stadganden i dikningslagen, hvilka borde undergå förändring, närmast ur synpunkten att underlätta erhållandet af lån ur nämnda fond.

Till den defensiva vattenrätten hörer ock lagstiftningen om invallning. Diknings- och vattenafledningsföretagen stå med invallningarna i det närmaste samband, och torrlägningsföretag utgöras stundom af invallningar och vattenafledningar i förening. Invallningarna torde ock i många fall vara af beskaffenhet, att de inverka på eller röna inverkan utaf redan utförda eller kommande vattenafledningar. Vid sådant förhållande anser utskottet, att i sammanhang med en revision af lagen om dikning och annan afledning af vatten äfven bör tagas under öfvervägande frågan om ändamålsenligheten och lämpligheten att i vår lagstiftning införa bestämmelser angående invallning, hvarigenom dylika företags genomförande kunde underlättas.

Med åberopande af det anförda hemställer utskottet,

att Riksdagen, i anledning af förevarande motioner, ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga i öfvervägande, huruvida icke bestämmelser angående invallning böra tillvägbringas i vår vattenrättslagstiftning, samt låta utarbета och för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill detta öfvervägande kan föranleda.

Stockholm den 9 februari 1906.

På lagutskottets vägnar:

C. A. SJÖCRONA.